

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA XALQ HOKIMIYATI
TAMOYILLARINING TUSHUNCHASI VA MOHIYATI**

Mirzayeva Xumora Maxmud qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti magistiri

Mirzayevaxumora16@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur ilmiy ishda O'zbekiston Respublikasida xalq hokimiyatchiligi tamoyilining huquqiy asoslari, mohiyati va demokratik jamiyat barpo etishdagi o'rni tahlil qilinadi. Xalq hokimiyatchiligi tamoyilining konstitutsiyaviy mustahkamlanishi hamda davlat boshqaruvi tizimidagi amaliy ifodasi zamonaviy islohotlar nuqtayi nazaridan yoritilgan.

Kalit so'zlar: xalq hokimiyatchiligi, Konstitutsiya, demokratiya, davlat boshqaruvi, suverenitet, fuqarolik jamiyati, konstitutsiyaviy tamoyil.

O'zbekiston Respublikasida demokratik huquqiy davlat barpo etish jarayonida xalq hokimiyatchiligi tamoyili eng asosiy konstitutsiyaviy g'oya sifatida e'tirof etiladi. Zero, xalq hokimiyatchiligi – bu davlat hokimiyatining yagona manbai xalq ekanligi, davlatning butun siyosiy va ijtimoiy faoliyati xalq irodasiga asoslanishi zarurligini ifodalaydigan prinsipdir. Ushbu tamoyil, O'zbekiston Respublikasining 2023-yilda qabul qilingan yangi tahrirdagi Konstitutsiyasida ham o'zining yanada aniqroq va chuqurroq ifodasini topgan. Xalq hokimiyatchiligi tamoyilining mohiyati shundan iboratki, davlat hokimiyati xalq tomonidan va xalq manfaatlari yo'lida amalga oshiriladi.

Tarixan xalq hokimiyatchiligi g'oyasi insoniyatning eng qadimiy davrlaridan buyon mavjud bo'lib, demokratiya tushunchasi bilan chambarchas bog'liqdir. Yunon tilidagi “demokratia” so'zi “xalq hokimiyati” degan ma'noni

anglatadi. Shu bois xalq hokimiyatchiligi g'oyasi demokratiya konsepsiyasining asosiy o'zak tamoyillaridan biri hisoblanadi. Inson huquqlari, fuqarolik tengligi, siyosiy ishtirok va davlat boshqaruvida xalq irodasining ustuvorligi aynan ushbu tamoyilga tayanadi. O'zbekiston mustaqillikka erishgach, xalq hokimiyatchiligi tamoyili davlat suverenitetining huquqiy asosi sifatida konstitutsion darajada e'tirof etildi. 1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan Konstitutsiyada ham xalq hokimiyatchiligi O'zbekiston Respublikasining siyosiy tizimi va davlat hokimiyatining manbai sifatida belgilandi. Biroq, 2023-yilda Konstitutsiyaning yangilangan tahriri orqali ushbu prinsipning amaliy mexanizmlari, fuqarolarning siyosiy faolligi, saylov huquqlarining kafolatlari va mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlarining vakolatlari yanada kengaytirildi. Bu esa xalq hokimiyatchiligini real hayotga tatbiq etishning yangi bosqichini boshlab berdi.

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan "Xalq davlat idoralariga emas, davlat idoralari xalqqa xizmat qilishi kerak" degan tamoyil xalq hokimiyatchiligi prinsipi mazmunini amalda ifodalaydi. Ushbu yondashuv davlat boshqaruvi tizimida ochiqlik, hisobdorlik va jamoatchilik ishtirokini kuchaytirish orqali xalq irodasining bevosita ifodasini ta'minlaydi.

Mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, hozirgi kunda O'zbekiston demokratik islohotlarning yangi bosqichiga kirgan bo'lib, unda davlat hokimiyati tizimining barcha tarmoqlarida xalq manfaatlari ustuvorligiga erishish, fuqarolik jamiyatini rivojlantirish, saylov tizimini yanada takomillashtirish va mahalliy boshqaruv organlarining mustaqilligini oshirish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Xalq hokimiyatchiligi prinsipi nafaqat konstitutsiyaviy me'yor, balki ijtimoiy hayotning barcha jabhalarida – siyosiy, iqtisodiy va madaniy sohalarda o'z aksini topadigan amaliy qadriyatga aylanmoqda.

Ilmiy nuqtayi nazardan xalq hokimiyatchiligi tamoyilining mazmunini tahlil qilish — bu prinsipning huquqiy, siyosiy va falsafiy asoslarini ochib berishni, uning davlat boshqaruvi tizimidagi o'rnini aniqlashni talab etadi. Shu maqsadda ushbu maqolada xalq hokimiyatchiligi g'oyasining nazariy asoslari, O'zbekiston Respublikasining amaldagi Konstitutsiyasida uning mustahkamlanish holati, shuningdek, amaliy ifodalari va rivojlanish istiqbollari chuqur tahlil qilinadi. O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi 2023-yil 30-aprel kuni referendum orqali qabul qilingan Konstitutsiyasi mamlakat siyosiy-huquqiy tizimida yangi bosqichni boshlab berdi. Ushbu hujjatda xalq hokimiyatchiligi prinsipi markaziy o'rin egallab, davlat tuzumining asosiy tamoyili sifatida mustahkamlandi. Konstitutsiyaning 7-moddasida aniq va lo'nda tarzda quyidagicha norma belgilangan: “O'zbekiston Respublikasida davlat hokimiyatining yagona manbai xalqdir.”¹ Bu modda, aslida, xalq suverenitetining huquqiy ifodasidir. Unga ko'ra, O'zbekiston hududida mavjud bo'lgan barcha hokimiyat shakllari – qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati – o'z vakolatlarini faqat xalq ishonchi asosida amalga oshiradi. Bundan tashqari, 9-moddada Jamiyat va davlat hayotining eng muhim masalalari xalq muhokamasiga taqdim etiladi, umumxalq ovozigina — referendumga qo'yiladi. O'zbekiston Respublikasida referendum o'tkazish tartibi qonun bilan belgilanadi. 10-modda

¹ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (yangi tahrirda). – Toshkent: Lex.uz, 2023. – [Elektron manba]. – URL: <https://lex.uz/docs/6445145> (murojaat sanasi: 21.10.2025).

esa, “O‘zbekiston xalqi nomidan faqat u saylagan O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi va Prezidenti ish olib borishi mumkin. Jamiyatning biron-bir qismi, siyosiy partiya, jamoat birlashmasi, ijtimoiy harakat yoki alohida shaxs O‘zbekiston xalqi nomidan ish olib borishga haqli emas.” Yuqoridagi normalar nafaqat xalq hokimiyatchiligining konstitutsiyaviy mazmunini belgilaydi, balki ularning amaliy mexanizmlarini ham ko‘rsatadi. Masalan, saylovlar, referendumlar, xalq vakillari organlari faoliyati, shuningdek, jamoatchilik nazorati – bularning barchasi xalq hokimiyatchiligi prinsipi asosida ishlaydi. 2023-yilgi Konstitutsiyaning yangi tahririda xalq hokimiyatchiligi mazmuni yanada chuqurlashtirildi. Jumladan, “Inson – jamiyat – davlat” degan yangi konstitutsiyaviy formula qabul qilindi. Bu g‘oya davlat hokimiyati tizimida xalq manfaatlarini ustuvor o‘ringa qo‘yish zarurligini anglatadi. Prezident Sh.M. Mirziyoyev ta’kidlaganidek, “Xalq hokimiyatchiligi prinsipi – bu bizning demokratik islohotlarimizning tayanch poydevoridir.”² Shu bois, yangi Konstitutsiya davlat hokimiyati tizimida xalq manfaatlarini birinchi o‘ringa qo‘ygan holda, har bir fuqaroga o‘z irodasini erkin bildirish imkoniyatini beradi. O‘zbekiston Respublikasida xalq hokimiyatchiligi tamoyilining amalga oshirish mexanizmlari bir necha shakllarda namoyon bo‘ladi. Ular bevosita demokratiya vositalari, saylov tizimi, vakillik organlari, fuqarolik jamiyati institutlari va jamoatchilik nazoratini o‘z ichiga oladi.

Xalq hokimiyatchiligining eng muhim ko‘rinishlaridan biri bu referendum institutidir. O‘zbekiston Respublikasining “Referendum to‘g‘risida”gi qonuniga ko‘ra, xalq eng muhim davlat masalalari bo‘yicha o‘z fikrini bevosita bildiradi.

² O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-son Farmoni “Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”. – Toshkent: Lex.uz, 2022. – [Elektron manba]. – URL: <https://lex.uz/docs/5841063>.

2023-yil 30-aprel kuni o'tkazilgan Konstitutsiyaviy referendum bunga yorqin misoldir.³ Unda xalq mamlakatning asosiy qonunini to'liq yangilash masalasida o'z suveren irodasini ifoda etdi. Xalq hokimiyatchiligining ikkinchi shakli – bu bilvosita demokratiya, ya'ni xalq saylagan vakillar orqali hokimiyatni amalga oshirish tizimi. O'zbekiston Respublikasida bu vakolatni Oliy Majlis, mahalliy xalq deputatlari kengashlari, va Prezident amalga oshiradi. Oliy Majlis – xalq nomidan qonunlar qabul qiluvchi oliy vakillik organidir. U ikki palatadan iborat: Qonunchilik palatasi va Senat. Qonunchilik palatasiga deputatlar to'g'ridan-to'g'ri xalq tomonidan saylanadi, Senat esa hududiy vakillik asosida shakllanadi. Shu tariqa, xalq irodasi mamlakat miqyosida va joylarda vakillik asosida ifodalanadi.⁴ Xalq hokimiyatchiligini amalda ta'minlashda fuqarolik jamiyati institutlarining roli beqiyosdir. Siyosiy partiyalar, nodavlat notijorat tashkilotlari, ommaviy axborot vositalari, jamoatchilik kengashlari va mustaqil fikr maydoni – bularning barchasi xalq irodasini ifoda etish vositalaridir.

Bugungi kunda jamoatchilik nazorati mexanizmlari raqamli shaklga o'tayotgani kuzatilmoqda. Xususan, “Ochiq budget”, “Mening fikrim”, “E-qaror” va boshqa platformalar orqali fuqarolar davlat boshqaruvida bevosita ishtirok etmoqda. Xalq hokimiyatchiligi prinsipi mahalliy darajada ham o'z ifodasini topadi. “Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida”gi Qonunga muvofiq, mahalla fuqarolar yig'inlari aholining o'z hayotiga oid masalalarni mustaqil hal etish imkonini beradi. Bu institut xalq hokimiyatchiligining eng yaqin,

³ Constitution.uz portali. “Yangi tahrirdagi Konstitutsiya haqida.” – [Elektron manba]. – URL: https://constitution.uz/oz/pages/yangi_tahrirdagi_konstitutsiya (murojaat sanasi: 21.10.2025).

⁴ O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi materiallari. “Konstitutsiyaviy islohotlar jarayonida xalq hokimiyatchiligi tamoyilining rivoji.” – Toshkent, 2023. – [Rasmiy sayt]. – URL: <https://parliament.gov.uz/articles/2144>.

amaliy shakli hisoblanadi. Xalq hokimiyatchiligining amalda ishlashi fuqarolarning siyosiy faolligiga bevosita bog'liqdir. Fuqarolarning davlat va jamiyat boshqaruvida faol ishtiroki nafaqat konstitutsiyaviy huquq, balki demokratik davlatning hayotiy zaruratidir. 2021–2025-yillarda O'zbekistonda siyosiy partiyalar soni, ularning faolligi va elektorat bilan ishlash mexanizmlari kengaydi. Natijada, siyosiy maydon raqobatbardosh tus oldi, bu esa xalq hokimiyatchiligi tamoyilining hayotiy ifodasidir.

Xulosa qilib aytganda, so'nggi yillarda O'zbekistonda siyosiy ishtirokning yangi shakllari – raqamli platformalar, onlayn so'rovlar, petitsiyalar va ijtimoiy tarmoqlardagi jamoatchilik muhokamalari keng yoyildi. “Mening fikrim” portali orqali minglab fuqarolar qonunchilik tashabbuslarini ilgari surmoqda. Bu jarayonlar xalq hokimiyatchiligining zamonaviy – elektron demokratiya shakliga o'tishidan dalolat beradi. Fuqarolarning raqamli siyosiy ishtiroki davlat boshqaruvida shaffoflik va javobgarlikni oshiradi, qaror qabul qilishda xalq fikrining real hisobga olinishi imkonini yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (yangi tahrirda). – Toshkent: Lex.uz, 2023. – [Elektron manba]. – URL: <https://lex.uz/docs/6445145> (murojaat sanasi: 21.10.2025).

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF–60-son Farmoni “Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”. – Toshkent: Lex.uz, 2022. – [Elektron manba]. – URL: <https://lex.uz/docs/5841063>.
3. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi materiallari. “Konstitutsiyaviy islohotlar jarayonida xalq hokimiyatchiligi tamoyilining rivoji.” – Toshkent, 2023. – [Rasmiy sayt]. – URL: <https://parliament.gov.uz/articles/2144>.
4. Constitution.uz portali. “Yangi tahrirdagi Konstitutsiya haqida.” – [Elektron manba]. – URL: https://constitution.uz/oz/pages/yangi_tahrirdagi_konstitutsiya (murojaat sanasi: 21.10.2025).